

Nationaal Archief
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Nummer Toegang: 2.19.183

**Inventaris van het archief van
Vereniging van Rijksgesubsidieerde
Musea (VRM), 1991-2001**

Versie: 11-06-2019

Katja Krenzer
Vincent Noppe
Sebastiaan Coops

Nationaal Archief, Den Haag 2018

This finding aid is written in Dutch.

I N H O U D S O P G A V E

Beschrijving van het archief.....	5
Aanwijzingen voor de gebruiker.....	6
Openbaarheidsbeperkingen.....	6
Materiële beperkingen.....	6
Aanvraaginstructie.....	6
Citeerinstructie.....	6
Archiefvorming.....	7
Geschiedenis van de archiefvormer.....	7
1 Betrokken partijen IO/VRM.....	7
2 Voorgeschiedenis.....	8
3 Redenen tot verzelfstandiging rijksmuseumse instellingen.....	8
4 Initiatieven tot verzelfstandiging.....	9
4.1 Interne en externe verzelfstandiging	10
5 Oprichting Projectgroep Maximale Verzelfstandiging (PMZ).....	10
6 Doelstelling bij verzelfstandiging.....	11
7 Oprichting Instellingenoverleg (IO).....	11
8 Taken IO.....	12
8.1 IO als werkgeversorganisatie.....	12
8.2 IO als Belangenorganisatie.....	12
9 Verhouding IO tot PMZ en overheid.....	13
10 Positie van IO bij CAO-onderhandelingen.....	13
11 Invloed Deltaplan Cultuurbehoud op verzelfstandiging.....	13
11.1 Financiële rol overheid naast het Deltaplan.....	14
12 Door de overheid gestelde voorwaarden tot verzelfstandiging.....	15
13 Wet verzelfstandiging rijksmuseumse instellingen 24 juni 1993.....	16
14 Oprichting VRM.....	16
15 Verantwoordelijkheden overheid.....	16
Geschiedenis van het archiefbeheer.....	16
De verwerving van het archief.....	17
Verwant materiaal.....	18
Beschikbaarheid van kopieën.....	18
Beschrijving van de series en archiefbestanddelen.....	19
A. Archief van de Vereniging van Rijksgesubsidieerde Musea (1991 - 2001) 19	
A.1 Secretariaat.....	19
A.1.1 Secretariaat I.....	19
A.1.2 Secretariaat II.....	20
A.1.3 Secretariaat III.....	21
A.2 Instellingenoverleg (IO) 1991-1994.....	22
A.3 VRM Correspondentie 1995-2000.....	22
A.4 VRM vergaderingen (bestuur- en ledenvergaderingen), 1994-2000.....	23
A.5 VRM / OCW Correspondentie / Overleg DCE 1995-2001.....	24
Bijlagen.....	25
Bronnen.....	25
Primaire bronnen.....	25
Secundaire bronnen.....	25

Lijst met afkortingen.....25

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF

Naam archiefblok:

Vereniging van Rijksgesubsidieerde Musea (VRM)

Periodisering:

archiefvorming: 1991-1994

oudste stuk - jongste stuk: 1991-2001

Archiefbloknummer:

17

Omvang:

75 inventarisnummer(s); 2,50 meter

Taal van het archiefmateriaal:

Het merendeel der stukken is in het Nederlands.

Soort archiefmateriaal:

Normale geschreven, getypte en gedrukte documenten, geen bijzondere handschriften.

Archiefdienst:

Nationaal Archief

Locatie:

Den Haag

Archiefvormers:

Vereniging Rijksgesubsidieerde Musea, , 1991-2013

Samenvatting van de inhoud van het archief:

Het archief bevat de neerslag van het handelen van de Vereniging van Rijksgesubsidieerde Rijksmusea, zoals correspondentie (met OCW en DCE) en vergaderstukken. Verder stukken betreffende het Instellingenoverleg (IO).

Aanwijzingen voor de gebruiker

OPENBAARHEIDSBEPERKINGEN

Volledig openbaar.

MATERIËLE BEPERKINGEN

Het archief kent geen beperkingen voor het raadplegen van stukken als gevolg van slechte materiële staat.

AANVRAAGINSTRUCTIE

Openbare archiefstukken kunnen online worden aangevraagd en gereserveerd. U kunt dit ook via de terminals in de studiezaal van het Nationaal Archief doen. Om te kunnen reserveren dient u de volgende stappen te volgen:

1. [Creëer een account of log in.](#)
2. Selecteer in de archiefinventaris een archiefstuk.
3. Klik op 'Reserveer' en kies een tijdstip van inzage.

CITEERINSTRUCTIE

Bij het citeren in annotatie en verantwoording dient het archief tenminste éénmaal volledig en zonder afkortingen te worden vermeld. Daarna kan worden volstaan met verkorte aanhaling.

VOLLEDIG:

Nationaal Archief, Den Haag, Vereniging van Rijksgesubsidieerde Musea (VRM), nummer toegang 2.19.183, inventarisnummer ...

VERKORT:

NL-HaNA, Ver. van Rijksgesubsidieerde Musea (VRM), 2.19.183, inv.nr. ...

Archiefvorming

GESCHIEDENIS VAN DE ARCHIEFVORMER

1 BETROKKEN PARTIJEN IO/VRM

De archieven van de Vereniging Rijksgesubsidieerde Musea (VRM) en het Instellingenoverleg (IO) tussen 1991-1994 behelzen de verzelfstandiging van rijksmuseumale instellingen die plaats vond van 1985 tot 1995. De instellingen die hier bij betrokken waren zijn:

1. Rijksmuseum voor de geschiedenis van de natuurwetenschappen en van de geneeskunde "Museum Boerhaave" te Leiden;
2. Rijksmuseum Het Catharijneconvent. Museum voor de christelijke Cultuur in Nederland te Utrecht;
3. Rijksdienst Kastelenbeheer te 's-Gravenhage, waarvan deel uitmaken:
 - Rijksmuseum Gevangenpoort te 's-Gravenhage
 - Rijksmuseum Muiderslot te Muiden
 - Slot Loevestein te Brakel
 - Kasteel Radboud te Medemblik
 - Ruïne van Brederode te Santpoort
 - Ruïne van de Jacobaburcht te Oostvoorne
 - Ruïne van Strijen te Oosterhout
 - Ruïne van Teylingen te Voorhout;
4. Rijksmuseum Kröller-Müller te Otterloo;
5. Koninklijk Kabinet van Schilderijen "Mauritshuis" te 's-Gravenhage;
6. Rijksmuseum Meermanno-Westreenianum (Museum van het Boek) te 's-Gravenhage;
7. Rijksmuseum Hendrik Willem Mesdag te 's-Gravenhage;
8. Nationaal Natuurhistorisch Museum te Leiden;
9. Rijksmuseum van Oudheden te Leiden;
10. Rijksmuseum Paleis Het Loo te Apeldoorn;
11. Rijksmuseum het Koninklijk Penningkabinet te Leiden;
12. Rijksmuseum te Amsterdam;
13. Rijksmuseum Nederlands Scheepvaartmuseum te Amsterdam;
14. Rijksmuseum Twenthe, museum voor kunst- en cultuurgeschiedenis te Enschede;
15. Rijksmuseum Vincent van Gogh te Amsterdam;
16. Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden;
17. Rijksmuseum Het Zuiderzeemuseum te Enkhuisen;
18. Centraal Laboratorium voor onderzoek van voorwerpen van kunst en wetenschap te Amsterdam;
19. Opleiding Restauratoren te Amsterdam;
20. Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te 's-Gravenhage;
21. Rijksdienst Beeldende Kunst te 's-Gravenhage.

2 VOORGESCHIEDENIS

De archieven van het IO/VRM vormen een belangrijke bron om de verandering van het Nederlandse cultuurbeleid dat zich eind jaren '70 inzette te kunnen duiden. Het klassieke cultuurbeleid dat in Nederland door de Rijksoverheid werd nagestreefd was dat van volksverheffing. De opkomende verzorgingsstaat en het idee van de maakbare samenleving creëerde de functie die cultuur bekleedde in het naoorlogse Nederland van de jaren '50 en '60. Deze functie was een publieksfunctie. De rijksmuseumale instellingen werden ontmoetingsplekken voor de Nederlandse bevolking en moesten een sterk transparant karakter toegeschreven worden door haar taken af te dragen aan het volk: de democratische overheid.¹ In andere woorden: tot de verzelfstandiging in 1994 droeg de overheid, het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC), zorg voor cultuurbeleid alsmede de uitvoering daarvan. De verzelfstandiging van de rijksmuseumale instellingen alsmede het Deltaplan Cultuurbehoud kunnen geplaatst worden in een kentering van dit cultuurbeleid en de bureaucrativering van de overheid in de jaren '80. Alvorens in te gaan op de redenen tot verzelfstandiging is het zaak te benoemen dat in de samenleving een groeiend kritiek ontstond op onpraktische overheidsorganen en de maakbaarheid van de samenleving. De kernwoorden in het debat werden: eigen initiatief, decentralisatie en bedrijfsmatig denken.² Een nadere uitwerking van deze ideeën werd geformuleerd in de Nota museumbeleid van 1985 uitgegeven door het WVC. Democratiseringsdoelstelling die de verregaande invloeden van het ministerie legitimeerden werden expliciet verlaten. Er werd een nadruk gelegd op verzakelijking en decentralisatie.³

3 REDENEN TOT VERZELFSTANDIGING RIJKSMUSEALE INSTELLINGEN

De relatie tussen de rijksmuseumale instellingen tot de overheid bleek in de jaren '80 problematisch. Ten eerste verliep de uitvoering van het cultuurbeleid langzaam, aangezien de rijksmuseumale instellingen niets zonder toestemming van het WVC mochten uitvoeren. In de praktijk hield dit in dat de museumdirecteuren voor vrijwel elke beslissing naar de Centrale Directie Algemene Zaken op het ministerie moest om toestemming te vragen.⁴ Ten tweede was het ministerie, en daarmee de minister van WVC, verantwoordelijk voor de rijksmuseumale instellingen. Exemplarisch is de diefstal van drie Van Gogh-schilderijen uit het Kröller Müller-museum in 1988. Toen de beveiliging van het museum onvoldoende bleek werd de toenmalige minister van WVC, L. Brinkman, daarvoor verantwoordelijk gehouden. Minister Brinkman gebruikte de diefstal en de verontwaardiging hierover om aan te geven niet voor elk incident aangesproken te willen worden.⁵ Ten derde verscheen naar aanleiding

1 D. Elshout, "Museumbeleid nader belicht", Boekmancahier 1-2 (1989) 107.

2 Manus Brinkman, De verzelfstandiging: waarom en hoe de rijksmuseumale zelfstandiger werden (2011) 39.

3 J. E. Bos, Openbare schatkamers in verandering: musea in Nederland in een tijd van verzelfstandiging en privatisering (2001) 42.

4 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 38.

5 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 37.

van dit incident een rapport van de Algemene Rekenkamer in 1988 getiteld Rijksmusea. Uit het rapport bleek dat er grote gebreken bestonden bij de bedrijfsvoering van de rijksmuseale instellingen. Door een gebrek aan deskundigheid was er onvoldoende aandacht voor zakelijk management waardoor de rijksmuseale instellingen te afhankelijk waren van het WVC. Er was een groot personeelstekort waardoor er achterstanden ontstonden in restauratie, conservering en registratie. Voorts bleek de bewaking en beveiliging onvoldoende en was er een te grote verwevenheid tussen steunstichtingen en vriendenverenigingen.⁶ Ten vierde werd de samenleving complexer en moest hierdoor het beleid van de rijksmuseale instellingen grondig worden herzien. Er werden andere eisen aan musea gesteld. De overheid kampte met groeiende uitgaven dat gecontroleerd moest worden door een groeiend aantal ambtenaren.⁷ Daar kwam bij dat er in 1990 een geraamd begrotingstekort van 412 miljoen gulden was ontstaan bij de conservering en registratie van museumobjecten, het ministerie stelde 310 miljoen gulden beschikbaar waardoor een tekort bleef.⁸

4 INITIATIEVEN TOT VERZELFSTANDIGING

Dat het museumbeleid van het WVC moest worden aangepast bleek noodzakelijk om de problemen bij de rijksmuseale instellingen op te lossen. Op 15 december 1988 werden door minister Brinkman alle museumdirecteuren en hun plaatsvervangers uitgenodigd op het ministerie in Rijswijk. De directe aanleiding was het rapport dat werd uitgebracht door de Algemene Rekenkamer. De term verzelfstandiging kwam echter onverwacht en werd geopperd door de minister. De verzelfstandiging die Brinkman voor ogen had was van een dergelijk karakter waarin de rol van de overheid als beleidsmaker bleef, maar de uitvoer en verantwoordelijkheid van dit beleid terecht kwam bij de verzelfstandigde musea.⁹ In de woorden van Brinkman ging het om het afsluiten van een contract waarbij de overheid producten afneemt.¹⁰

De reacties op de aankondiging van de museumdirecteuren om de rijksmuseale instellingen te laten verzelfstandigen waren gematigd positief. De manier waarop de musea werden beheerd moest drastisch worden veranderd en de manier waar die verandering uit bestond moest blijken uit de mate van zelfstandigheid en in welke vorm deze verzelfstandiging zou bestaan. Bovendien waren er extra kosten die de transformatie van de verzelfstandiging met zich mee zou brengen. Een belangrijk persoon die dit proces zou gaan leiden was J. Riezenkamp, de directeur-generaal Culturele Zaken.¹¹ Riezenkamp was de overste omdat de museumdirecteuren in wezen

6 Elshout, "Museumbeleid nader belicht", 108.

7 Bos, Openbare schatkamers in verandering, 43.

8 "Eerste fase 'Deltaplan cultuurbehoud': prioriteit conservering kunstcollecties; WVC: 310 miljoen voor achterstanden bij musea" NRC, 13 december 1990.

9 PMZ Jaarverslag 1994-1995 ('s-Gravenhage september 1995) 24.

10 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 80.

11 Tom-Jan Meeus en Alfred van Cleef, "Jan Riezenkamp, directeur-generaal Culturele Zaken; Competitief, mondain, provocerend; 'Door types zoals hij was de PvdA begin jaren '70 echt links'" NRC 15 april 1991.

ambtenaren waren die enkel beleid konden opvolgen. Dit maakte de verzelfstandigingen een merkwaardig fenomeen. Het werd zowel geïnitieerd als uitgevoerd door het ministerie.

4.1 INTERNE EN EXTERNE VERZELFSTANDIGING

Vrij snel na de eerste bespreking werd op 3 januari 1989 een indeling in werkgroepen gemaakt en werd de verdere bespreking geleid door Riezenkamp's compagnon J. Jessurun, de hoofddirecteur cultuurbeheer.¹² Een aantal musea werd via de werkgroepen betrokken bij een door het WVC ingesteld onderzoek getiteld Zoeklicht op verzelfstandiging: een verkenning van de mogelijkheden tot verzelfstandiging van de rijksmuseumseale en overige museumseale instellingen dat in augustus van dat jaar werd gepubliceerd. In het onderzoek werd uitgegaan van twee vormen van verzelfstandiging. Ten eerste zou er een interne verzelfstandiging mogelijk zijn. Hierbij zou een zelfstandig bestuursorgaan als tussenpersoon moeten fungeren tussen de overheid en de rijksmuseumseale diensten. Dit zou betekenen dat de musea alsnog onderdeel zouden blijven van het ministerie. Ten tweede was er een mogelijkheid tot externe verzelfstandiging. Bij een externe verzelfstandiging zouden de rijksmuseumseale instellingen moeten werken als private rechtspersonen. Hier waren vier mogelijke vormen van, namelijk twee publiekrechtelijke rechtsvormen, het agentschap en het zelfstandig bestuursorgaan (ZBO), en twee privaatrechtelijke rechtsvormen, de stichting en de naamloze vennootschap. Deze zouden dan het beheer van de collecties in een pachtovereenkomst moeten plaatsen.¹³

Beide mogelijkheden tot verzelfstandiging werden in twee werkgroepen gesimuleerd. De interdepartementale overleggroep Onderzoek Externe Verzelfstandiging Rijksmuseumseale en overige museumseale instellingen (OEVeR) zou de externe verzelfstandiging onderzoeken en het Projectgroep Maximale Zelfstandigheid (PMZ) de variant waarbij de rijksmuseumseale instellingen zoveel mogelijk vrijheid binnen de bestaande wetten, rijks- en departementsregelgeving zouden krijgen. Het OEVeR publiceerde een rapport Externe verzelfstandiging belicht en de PMZ publiceerde Vierende teugels in september 1990. Uit deze rapporten besloot de nieuwe minister van WVC, H. d'Ancona, de voorkeur uit te laten gaan naar een externe verzelfstandiging zoals was onderzocht door de PMZ. De ministerraad stemde op 22 februari 1991 in met haar voorstel. Een onderzoek naar verschillende mogelijke rechtsvormen werd ingesteld.¹⁴

5 OPRICHTING PROJECTGROEP MAXIMALE VERZELFSTANDIGING (PMZ)

De personen die zes rijksdiensten in de werkgroep PMZ vertegenwoordigden waren:

- Gerrit Veeneman (Museum Boerhaave),

12 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 91.

13 Elshout, "Museumbeleid nader belicht", 110.

14 Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 22 771, A.

- Jan Verwers (Rijksmuseum voor Oudheden),
- Ronald de Leeuw (Van Goghmuseum),
- Robert de Haas (Rijksdienst Beeldende Kunst),
- Willemien 't Hooft (Opleiding Restauratoren),
- Dorothee Cannegieter (Twenthe).

Deze instellingen zouden een voortrekkersrol krijgen in de verdere ontwikkeling van de verzelfstandiging. Jessurun besloot dat de PMZ een kantoor aan het Lange Voorhout in Den Haag moest gaan gebruiken zodat er veel contact met het ministerie mogelijk was.¹⁵ De zes rijksdiensten werden 'het sextet' genoemd en zouden per 1 januari 1993 verzelfstandigen.

6 DOELSTELLING BIJ VERZELFSTANDIGING

Kort na de oprichting van de PMZ kwam minister d'Ancona met een ontwerpnota Kiezen voor kwaliteit waarin de doelstellingen voor verzelfstandiging duidelijk werden. Een belangrijke conclusie uit de nota was dat de verzelfstandiging ondersteund moest worden met een nieuw cultuurbeleid dat de Rijksmuseumse instellingen zou moeten voorzien in voldoende financiële middelen om de door de Algemene Rekenkamer aangekaarte problemen op te lossen. Deze problemen zouden alleen aangepakt kunnen worden met een nieuw rijkssubsidiebeleid dat geld beschikbaar stelde om de achterstand van meer dan een miljard gulden in behoud en beheer van de rijksmuseumse instellingen in te halen. Het Deltaplan Cultuurbehoud heeft van 1990 tot 1994 gelopen en vormde een wezenlijke ondersteuning voor de verzelfstandiging van de rijksmuseumse instellingen. Het Deltaplan ging namelijk uit van een beleid waarin de Rijksmuseumse instellingen zelfstandig konden opereren. Om de toegankelijkheid en de kwaliteit van het behoud van de collecties te waarborgen bleven de collecties eigendom van de overheid. Minister d'Ancona spreekt zelfs van een nationale collectie. De beheer en exploitatie van de collectie werd echter verzelfstandigd conform de externe verzelfstandiging van de betrokken rijksdiensten.¹⁶ Bovendien zag de Tweede Kamer het als een voorwaarde om de rijksmuseumse instellingen eerst financieel sterk en goed uitgerust te maken alvorens zou worden overgegaan op verzelfstandiging.¹⁷

7 OPRICHTING INSTELLINGENOVERLEG (IO)

In 1991 ontstond er onvrede over geplande bezuinigingen van 4,5 miljoen gulden die minister d'Ancona wilde doorvoeren op de toegezegde 40 miljoen gulden uit het Deltaplan. Dit hield bijvoorbeeld in dat 2,2 miljoen gulden voor versterking bedrijfsvoering door de rijksmuseumse instellingen zelf moest worden betaald. Henk van Os, de directeur van het Rijksmuseum en Gerrit Veeneman, directeur van Museum Boerhaave, hadden in die zomer het initiatief genomen tot de oprichting van een overkoepelend overlegorgaan. Dit overlegorgaan vloeide voort uit het Directeurenconvent (ook wel Directeurenoverleg

15 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 113.

16 Quirine van der Hoeven, De grens als spiegel: een vergelijking van het cultuurbestel in Nederland en Vlaanderen (2005) 102.

17 Steven Engelsman, "Dutch Museums go private", Museum International 48-4 (1996) 51.

genoemd) dat bestond uit alle 22 betrokken rijksdiensten. Het overkoepelend overlegorgaan kreeg de naam Instellingenoverleg (IO). De motivatie tot oprichting van het IO is te vinden in de geplande bezuinigingen en om participatie van rijksdiensten die niet in de PMZ zaten te initiëren.¹⁸ Henk van Os en Gerrit Veeneman achtte het IO noodzakelijk om door te kunnen gaan als werkgeversorganisatie. Henk van Os, als voorzitter van het IO, was tegen de verzelfstandiging. Toch benadrukte hij het belang van samenwerking omdat hij de verzelfstandiging eerder als een last dan een lust ervoer.¹⁹

8 TAKEN IO

8.1 IO ALS WERKGEVERSORGANISATIE

Het IO als werkgeversorganisatie was vooral belast met zakelijke en inhoudelijke facetten die de verzelfstandiging met zich meebracht. Bij het veranderend management-beleid hoorde ook de toekomstige programmering van tentoonstellingen, de marketing, nieuwe educatieve diensten, arbeidsvoorwaarden en nieuwe CAO's aangezien het museumpersoneel bij de verzelfstandiging geen ambtenaren in dienst van het rijk meer was, maar bedrijfsmedewerkers van de verzelfstandigde rijksmuseuminstellingen. Het samenwerken tijdens de CAO-onderhandelingen middels het IO heeft de rijksmuseuminstellingen slagkracht gegeven om betere voorwaarden te krijgen. Naast de CAO-onderhandelingen is een voorbeeld van het opereren in gezamenlijk verband het opzetten van een Raad van Toezicht, dat na de verzelfstandiging veel macht overgeheveld van het ministerie zou krijgen als een Raad van Commissarissen bij naamloze vennootschappen. Waar de PMZ zich bezighield met pionierswerk werd het IO middels PMZ-themabijeenkomsten hierover periodiek ingelicht. Er ontstond echter een informatiekloof tussen het sextet van de PMZ en het IO waardoor de bijeenkomsten het karakter kregen van voorlichting.²⁰

8.2 IO ALS BELANGENORGANISATIE

Het IO daarentegen positioneerde zich tevens als belangenorganisatie die moest ageren tegen de overheid. Gerrit Veeneman gaf in het NRC in 1991 een motivatie voor de oprichting van het IO die hij als volgt formuleerde: "Niet elk rijksmuseum realiseert zich het belang van het Instellingen-Overleg. Iedereen voelt zich voorlopig rijk en blij straks baas in eigen huis te zijn. Maar op langere termijn zal de onderlinge samenwerking van steeds groter belang worden. Wij hebben ontdekt dat het loont om gezamenlijk te 'schreeuwen' in de richting van de minister. Zij zal nog veel van ons horen."²¹

18 Marianne Vermeijden, "Verzet tegen bezuinigingen van WVC op cultuurbeheer; Museumdirecteuren "komen in opstand" NRC 31 oktober 1991.

19 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 46.

20 PMZ Jaarverslag 1994-1995, 26.

21 Vermeijden, "Verzet tegen bezuinigingen van WVC op cultuurbeheer".

9 VERHOUDING IO TOT PMZ EN OVERHEID

Een belangrijk verschil tussen het IO en de PMZ was dat het IO werd opgericht door de rijksmuseumse instellingen terwijl de PMZ door Jessurun in 1990 werd opgericht vanuit het ministerie. De voorzitter van de PMZ, Cees van 't Veen had daardoor direct contact met Jessurun en Riezenkamp en mocht aanschuiven bij besprekingen met de minister. De PMZ kan dus ook gezien worden als een intermediair tussen de overheid en het IO. Het IO overlegde met de vakbonden over het nieuwe CAO en kon daarna in overleg met de PMZ over de financiering. Via van 't Veen kon het IO dit soort kwesties bespreken met Riezenkamp en minister d'Ancona.²²

10 POSITIE VAN IO BIJ CAO-ONDERHANDELINGEN

In 1991 verzelfstandigde het eerste rijksmuseum, het Openluchtmuseum te Arnhem. Dit betekende voor het IO echter vrij weinig. Het IO zag zich niet als doel opgelegd om te kijken naar de verzelfstandiging van het Openluchtmuseum maar om het Museum Boerhaave, het Scheepvaartmuseum en het van Goghmuseum als ijkpunt te nemen in onderhandelingen over de CAO's. Die onderhandelingen liepen met bedrijven die daarin gespecialiseerd waren en een systeem van functiewaarderingen die goedgekeurd was door de bonden zoals het Abvokabo. Voor het IO was het uitgangspunt dat er voor de rijksmuseumse instellingen betere voorwaarden uit de onderhandelingen gehaald konden worden als er met veel instellingen tegelijk werd onderhandeld. Pas in 1995 kon het Openluchtmuseum profiteren van de betere voorwaarden met betrekking tot de CAO's toen het toetrad tot de Vereniging voor Rijksgesubsidieerde Musea (VRM).²³

De CAO-onderhandelingen waren van groot belang bij de verzelfstandiging omdat, waar voorheen personeel door het ministerie werd aangesteld, de rijksmuseumse instellingen nu zelf personeel mocht gaan aannemen. De voorwaarde bleef een zogenoemd netto-nettogarantie dat een gelijkblijvend niveau van de netto salarissen voorschreef. Deze onderhandelingen hebben van 1991 tot februari 1994 geduurd, wat het belang van deze onderhandelingen voor het IO onderstreept samen met de subsidieregeling.²⁴

11 INVLOED DELTAPLAN CULTUURBEHOUD OP VERZELFSTANDIGING

Het Deltaplan Cultuurbehoud, dat naast financiële middelen ook voorzag in het beschikbaar stellen van restaurateurs en andere medewerkers, moesten de verschillen tussen de rijksmuseumse instellingen weg zien te nemen. Hierdoor konden alle rijksmuseumse instellingen financieel gezond worden om te verzelfstandigen. Het pionierswerk dat werd gedaan door het sextet kon worden overgenomen door rijksmuseumse instellingen die in een vroeger stadium naar zelfstandigheid zaten. Hierdoor werden de verschillen getracht zo minimaal mogelijk te krijgen. Zoals het Volkenkunde in Leiden dat kampte met

22 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 112.

23 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 126.

24 Kitty Kilian, "Rijksmuseum en WVC eens over subsidiëring" NRC 22 februari 1994.

een grote achterstand in onderhoud en waarvoor het maken van een ondernemingsplan een zware opgave was. Ook het Rijksmuseum in Amsterdam had problemen met de organisatie aangezien het hier ging om een groot personeelsbestand. Naast het sextet dat in 1993 zouden verzelfstandigen werden andere rijksmuseumse instellingen in verschillende categorieën ingedeeld. Het vijfspans, het dubbeltrio en het octet, waarvan de laatste de rij sloten door in 1995 verder te gaan als zelfstandige musea. Ter vergelijking, terwijl het sextet verzelfstandigd was, lag het ondernemingsplan van het Volkenkunde pas bij de Hoofddirecteur Cultuurbeheer Jessurun. Door het werk op het gebied van behoud in het Deltaplan kon het Volkenkunde weer financieel sterk en goed uitgerust worden. Hierdoor ontstond uiteindelijk de mogelijkheid om te verzelfstandigen wat vrij snel kon worden doorgevoerd dankzij het pionierswerk van de PMZ en de onderhandelingen zoals uitgevoerd in het IO.²⁵

11.1 FINANCIËLE ROL OVERHEID NAAST HET DELTAPLAN

Waar het Deltaplan verder van uitging was een doorgaande rol van de overheid in de financiering van de rijksmuseumse instellingen. Op het gebied van gebouwen kwam de constructie er zo uit te zien dat het ministerie van Financiën geld beschikbaar stelde aan het ministerie van Cultuur die het in de vorm van subsidies aan de rijksmuseumse instellingen gaf. Deze instellingen betalen van dat geld de huur aan de Rijksgebouwendienst die het geld weer doorstuurt naar het ministerie van Financiën. Deze constructie lijkt misschien ingewikkeld maar plaatste de rijksmuseumse instellingen in een betere positie als voorheen. Ze hadden nu de mogelijkheid om niet te betalen als de staat van gebouwen slecht bleek te zijn.²⁶ In de beleidsnota Kiezen voor Kwaliteit stond naast het Deltaplan ook een opzet voor toekomstig beleid voor de financiering van de rijksmuseumse instellingen. De instellingen moesten, als ze in aanmerking wilden komen voor de overheidssubsidies, kunnen aantonen op welke manier het overheidsbeleid uit vierjaarlijkse totaalplannen werd ingevuld. Dit betekende een strenge voorwaarde aan hun zelfstandigheid aangezien de rijksmuseumse instellingen nu verantwoordelijk werden gesteld op de invulling van het beleid. Toch was deze verschuiving van verantwoordelijkheid een wezenlijk onderdeel van zelfstandigheid. In het museum moest veel veranderen, directeuren moesten managers worden die om konden gaan met bedrijfsplannen, beleidsnota's opstellen of marktonderzoek doen als een bedrijf. Dit had uiteraard een grote cultuuromslag tot gevolg waarin de ruim duizend voormalige ambtenaren zich in moesten weten te vinden.²⁷

Hevige discussie ontstond tussen het PMZ, waar inmiddels de twee rijksdiensten waren afgefallen, en de overheid over de bepaling van de hoogte van de subsidies. Als de rijksmuseumse instellingen stichtingen zouden worden moesten ze subsidies aanvragen in het kader van de Cultuurnota. De hoogte van de subsidies zou blijken uit een controle over hoe het beleid werd uitgevoerd. Echter, de belangen die de instellingen hadden in wetenschappelijk

25 PMZ Jaarverslag 1994-1995, 26.

26 Steven, "Dutch Museums go private", 52.

27 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 141.

onderzoek en behoud stonden op gespannen voet met de nieuwe nadruk op de publieksfunctie die het museum toegediend kreeg, onder meer omdat hier tussen de musea verschillen in bestonden.²⁸ Het PMZ pleitte voor het verlenen van subsidies naar mate van output, omdat volgens het bureau de hele verzelfstandiging gebaseerd was op het ondernemersdenken waarin de overheid producten afneemt.²⁹ Uiteindelijk werd besloten om van output-resourcing af te zien omdat dit te lastig te berekenen zou zijn en er binnen het IO geen consensus over de kwestie bestond wat bleek tijdens de besprekingen uit 1993.³⁰ Wel kon het PMZ een compromis sluiten over een beloning waarbij goede beleidsplannen meer geld zouden ontvangen.

De vierjaarlijkse subsidies werden onderbouwd met een aan het beleid gekoppelde kostprijsberekening, waar het PMZ mee experimenteerde. Dit hield in dat voor elk museaal product, zoals een educatief programma of een tentoonstelling, de reële kosten moesten worden vastgesteld. Hier behoorden personeelskosten en andere vaste lasten ook toe. Een probleem zou ontstaan wanneer het ministerie besluit dat een museaal product niet bij het beleid past. In dat geval zouden bijvoorbeeld de personeelskosten ongedekt blijven. Het ministerie compromitteerde het IO door slechts een globale kostprijsberekening te geven over vaste lasten en specifiek gesplitste kosten over een tentoonstelling. De rijksmuseumse instellingen konden dus vrij hun inkomen besteden, maar dienden rekening te houden met een eventuele strafkorting als de doelstellingen niet gehaald zouden worden.³¹

12 DOOR DE OVERHEID GESTELDE VOORWAARDEN TOT VERZELFSTANDIGING

Het wetsvoorstel voor de verzelfstandiging werd in 1992 door het kabinet ingediend. De voorwaarden aan de verzelfstandiging lieten zien dat de rijksmuseumse instellingen veel minder zelfstandigheid zouden krijgen als de PMZ voor ogen heeft gehad. Dit kwam vooral door de subsidieregeling waarin de minister zich nog een zekere mate van verantwoordelijkheid toeëigende met betrekking tot de bepaling van de doelstellingen, de bepaling van de bestuursstructuur, de opname van een liquidatiebepaling en de regeling van de betrokkenheid van de minister bij de benoeming van leden van de Raad van Toezicht en directeuren. Hiermee bleven de musea de facto overheidsinstellingen maar met een grotere bewegingsvrijheid en nieuwe taken.³²

Een andere voorwaarde was de budget-neutrale regeling die overheid nastreefde bij het ontwerpen van het CAO. Een zogenoemde netto/netto garantie waar het IO, de Abvakabo en de overheid langer over moesten door onderhandelen. Hiermee werd de streefdatum 1 januari 1993 niet gehaald en

28 van der Hoeven, *De grens als spiegel*, 102.

29 Manus Brinkman, *De verzelfstandiging*, 185.

30 Manus Brinkman, *De verzelfstandiging*, 190.

31 Kilian, "Rijksmusea en WVC eens over subsidiëring.

32 Manus Brinkman, *De verzelfstandiging*, 193.

werden de eerste vier rijksmuseumse instellingen verzelfstandigd op 1 juli 1994.³³ Op 1 januari 1995 werd er nog een reeks van zes instellingen verzelfstandigd en het proces werd afgesloten op 1 juli van datzelfde jaar waarmee de verzelfstandiging een kleine zeven jaar heeft geduurd.³⁴

13 WET VERZELFSTANDIGING RIJKSMUSEALE INSTELLINGEN 24 JUNI 1993

Op 24 juni 1993 werd de wet tot verzelfstandiging rijksmuseumse diensten geratificeerd.

14 OPRICHTING VRM

Met de verzelfstandiging veranderde veel in de bestaande hiërarchische structuur tussen de museumdirecteuren. Henk van Os bleef voorheen de logische primus inter paris als ambtenaar van de grootste instelling. Na de verzelfstandiging veranderde die rol binnen het IO. De museumdirecteuren waren geen ambtenaren meer maar bedrijfsleiders bij deze verzakelijking speelde kennis van bedrijfsprocessen een belangrijke rol. Henk van Os had nooit grote belangstelling getoond voor bedrijfsprocessen en stelde zich liever beschikbaar voor de kunst. Bovendien werd de directeur van het Rijksmuseum niet geschikt meer geacht als voorzitter omdat door de grootte van de instelling het een te grote overwicht zou hebben. Daarom werd met de oprichting van het VRM, waar het IO in 1994 in overging, gekozen voor iemand buiten de sector.³⁵ Het VRM ontwikkelde zich, meer dan het IO, als een werkgeversorganisatie waar niet meer over de belangen van de kunst werd gesproken. Hoewel de VRM permanent slechts drie personen in dienst had ontwikkelde het zich toch tot een sterke organisatie waar de zelfstandige instellingen veel baat bij hadden.³⁶

15 VERANTWOORDELIJKHEDEN OVERHEID

De rijksmuseumse instellingen werden dus stichtingen. De verantwoordelijkheid voor de collecties en de gebouwen bleef bij de overheid liggen. Toezicht op het beheer werd gedaan door de Inspectie cultuurbezit en de minister van Cultuur subsidieerde de verzelfstandigde rijksmuseumse instellingen op basis van vierjarige beleidsplannen gekoppeld aan de Cultuurnota.

GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBEHEER

Het archief is ontstaan in twee delen. Ten eerste is er een secretariael archief van het IO waarin de stukken op thema in losse mappen zijn geordend. Ten tweede is er een archief dat op chronologische volgorde is geordend en bestaat uit correspondentie en vergaderstukken.

33 "Vzelfstandiging van zes rijksmuseumse gaat 1 juli door" NRC 28 april 1994.

34 "Nieuwe reeks rijksmuseumse verzelfstandigd" Volkskrant 20 december 1994.

35 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 262.

36 Manus Brinkman, De verzelfstandiging, 224.

DE VERWERVING VAN HET ARCHIEF

Inbewaringgeving van een particulier archief, niet in eigendom verkregen. Het Nationaal Archief heeft in een schrijven van 8 maart 2007 laten weten belangstelling te hebben voor een deel van het archiefmateriaal van de Vereniging van Rijksgesubsidieerde Musea. Het materiaal is volgens afspraak door de VRM uitgezocht, geschoond en ontniet.

Verwant materiaal***BESCHIKBAARHEID VAN KOPIEËN***

Inventarisnummers van dit archief zijn niet in kopievorm beschikbaar

BESCHRIJVING VAN DE SERIES EN ARCHIEFBESTANDELEN

A. ARCHIEF VAN DE VERENIGING VAN RIJKSGESUBSIDIEERDE MUSEA (1991 - 2001)

A.1 SECRETARIAAT

A.1.1 SECRETARIAAT I

1	Ontwerpregeling bezwarencommissie
1992	1 omslag
2	Sociaal statuut
1992	1 omslag
3	Protocol van overdracht en verzelfstandiging
1992	1 omslag
4	Draaiboek verzelfstandiging tweede helft
1993
Bevat lijst van activiteiten met betrekking tot verzelfstandiging, plan van aanpak
en gevolgen voor personeelsorganisatie	1 omslag
5	Communicatiestructuur
1992	1 omslag
6	Beveiliging (ex-) Rijksmusea
1992	1 omslag
7	Verslagen vergaderingen van 19 februari 1992 en van 16 april
1993 van het Algemeen Bestuur (AB)
1992, 1993	1 omslag
8	Kopie van het artikel: "Het web van Riezenkamp: topambtenaren
en managers koloniseren het kunstbedrijf" door Gerlof Leistra, in
het tijdschrift Elsevier
1992	1 omslag
9	"Management leergang culturele instellingen", stichting de Baak
1992	1 omslag
10	Vragenlijsten Rekenkamer aan Rijksmusea
1992
Bevat onderzoek; cultuuronderhoud en cultuurbeheer	1 omslag

-
11	Verslagen zevende, achtste, negende en tiende themabijeenkomst PMZ
1992	1 omslag
12	Notitie over mogelijkheden voor een intermediaire organisatie bij verzelfstandiging Rijksmusea
1992	1 omslag
13	Convenant Nederlands Scheevaartmuseum en cultuurbeheer
1992	1 omslag
14	Raamwerk jaarverslagen PMZ-instellingen
1992	1 omslag
15	Overname Personeels- en salarisadministratie
1992	1 omslag
16	Netto-netto
1992	1 omslag
17	CAO
1992-1993
Bevat bijgewerkt CAO voor 1993 en CAO Abvakabo 1992	1 omslag
18	Beheersovereenkomst
1992
Bevat inspectietaken	1 omslag
A.1.2 SECRETARIAAT II		
19	Bekostigingsvoorstel VRM
1994
Bevat rapport 'sturen in zelfstandigheid', bekostigingsvoorstel en sociaal jaarverslag	1 omslag
20	Rapport werkgroep beoordeling risicobeheer
1994-1995
Bevat procedurele voorbereiding cultuurnota	1 omslag
21	Risk Management; de collectie en bruiklenen
1993	1 omslag
22	Meerjarenonderhoudsplan 1994-1997
1993	1 omslag
23	Projectgroepenoverleg PMZ, Dubbeltrio/Vijfspan; intermediar overleg verzelfstandiging
1993	1 omslag

24	IO, Bekostigingsvoorstel (ex-) Rijksmusea 1993	1 omslag
25	Verslag overleg Hoofd-Directeur Cultuurbeheer (HDCB) en de leden van het Dagelijks Bestuur (DB) 1993	1 omslag
26	Overzicht fondsen MT Directeur-Generaal Culturele Zaken (DGCZ) 1993 Bevat evaluatierapport Deltaplan	1 omslag
27	Overlegbijeenkomst Denktank Museale toepassing HD-TV 1993	1 omslag
28	PMZ; Ondernemingsplan 1992	1 omslag
29	Personeelsfonds en verzelfstandiging 1994 Bevat jaarverslag Stichting Pensioenfonds 1991	1 omslag
30	Kopieën van het Tweede Kamerstuk 22.300, hoofdstuk XVI betreffende het hoofdbeleidsterrein cultuurbeheer (WVC) 1991-1992	1 omslag
31	Procedurale herplaatsing personeelsleden 1992	1 omslag
A.1.3 SECRETARIAAT III		
32	PMZ-statuut 1993	1 omslag
33	Advies Projectgroep personele en organisatorische zaken (POZ) aan de Directeur-Generaal Culturele zaken (DGCZ) en Hoofddirecteur Cultuurbeheer (HDCB) 1993	1 omslag
34	Advies Machtigingswet verzelfstandiging Rijksmuseale Instellingen door de Raad van State 1993	1 omslag
35	Oprichting VRM 1993-1994 Bevat akte van oprichting, (concept)statuten en huishoudelijk reglementen	1 omslag
36	Oprichtingscommissie 1993 1994	1 omslag

Bevat correspondentie, (advies op) conceptstatuut

- 37** Overleg IO en werkgeversorganisatie VRM
1993 1 omslag
Bevat concept akte van oprichting en notulen
- 38** Correspondentie cao
1993 1 omslag
Bevat notulen, financiële consequenties en agenda's van vergaderingen.

A.2 INSTELLINGENOVERLEG (IO) 1991-1994

- 39** Naar verzelfstandiging (van IO)
1991-1992 1 pak
- 40** Agenda's en verslagen van vergaderingen IO, met bijlagen
1992 1 pak
- 41** IO Rijksmuseum 1991-1993 oprichting
1991-1993 1 pak
- 42** Stukken betreffende te behandelen onderwerpen in het
instellingenoverleg ca. 1992-1994
1991-1994 1 pak
- 43** Vergaderstukken van het instellingenoverleg binnengekomen bij
het Rijksmuseum Amsterdam (RMA1993-1)
1991-1993 1 pak
- 44** Vergaderstukken van het dagelijks bestuur van het
instellingenoverleg en ingekomen stukken binnengekomen bij het
Rijksmuseum Amsterdam (RMA1993-2)
1992-1993 1 pak
- 45** Agenda's, verslagen en bijlagen van het Instellingenoverleg 1993,
met correspondentie
1993 1 pak
- 46** Agenda's, verslagen en bijlagen van het Instellingenoverleg 1994
1994 1 pak
- 47** correspondentie
1994 1 pak

A.3 VRM CORRESPONDENTIE 1995-2000

- 48-54** Correspondentie tussen het VRM, het ministerie van OC en W en
musea.
1995-2000 7 pakken

48	Uitgaande correspondentie, 1995
49	1996
50	Uitgaande correspondentie, 1996
51	Uitgaande correspondentie, 1997
52	1998
53	1999
54	2000

A.4 VRM VERGADERINGEN (BESTUUR- EN LEDENVERGADERINGEN), 1994-2000

55	AB Vergaderingen (vergaderingen algemeen bestuur) 1994	1 omslag
56	AB Vergaderingen (vergaderingen algemeen bestuur) 1995	1 pak
57	Dagelijks bestuur (DB) Vergaderingen 1995	1 pak
58	Algemeen bestuur Vergaderingen 1996	1 pak
59	Dagelijks bestuur Vergaderingen 1996	1 pak
60	Voorbespreking VRM-OCenW 1997	1 omslag
61	Dagelijks Bestuurvergadering 1997	1 pak
62	Ledenvergaderingen 1997	1 pak
63	Ledenvergaderingen (AB) 1998	1 pak
64	Bestuursvergaderingen 1998	1 pak
65	Bestuursvergaderingen 1999	1 pak
66	Ledenvergaderingen 1999	1 pak
67	Bestuursvergaderingen	

2000 1 pak

68 Ledenvergaderingen
2000 1 pak

A.5 VRM / OCW CORRESPONDENTIE / OVERLEG DCE 1995-2001

69-75 Correspondentie tussen het VRM, het ministerie van OC en W en de Directie Cultureel Erfgoed (DCE), bevat notulen van vergaderingen en relevante bijlagen zoals rapporten en nieuwsbrieven.
1995-2001 2 omslagen, 5 pakken

69 1995

70 1996

71 1997

72 1998

73 1999

74 2000, 1 omslag

75 2000-2001, 1 omslag

Bevat Cultuurnota en debat museumbeleid van 3 oktober 2001

BIJLAGEN

BRONNEN

PRIMAIRE BRONNEN

"Eerste fase 'Deltaplan cultuurbehoud': prioriteit conservering kunstcollecties; WVC: 310 miljoen voor achterstanden bij musea", NRC, 13 december 1990.

Kilian, Kitty, *"Rijksmusea en WVC eens over subsidiëring"*, NRC 22 februari 1994.

Meeus, Tom-Jan en Alfred van Cleef, *"Jan Riezenkamp, directeur-generaal Culturele Zaken; Competitief, mondain, provocerend; 'Door types zoals hij was de PvdA begin jaren '70 echt links"*, NRC 15 april 1991.

"Nieuwe reeks rijksmusea verzelfstandigd", Volkskrant 20 december 1994.

Tweede Kamer, *vergaderjaar 1991-1992*, 22 771, A

PMZ Jaarverslag 1994-1995, 's-Gravenhage september 1995).

"Vzelfstandiging van zes rijksmusea gaat 1 juli door", NRC 28 april 1994

SECUNDAIRE BRONNEN

Bos, J. E. *Openbare schatkamers in verandering: musea in Nederland in een tijd van verzelfstandiging en privatisering*, 2001

Brinkman, M. *De verzelfstandiging: waarom en hoe de rijksmusea zelfstandiger werden*, 2011

Elshout, D. *"Museumbeleid nader belicht"*, Boekmancahier 1-2 (1989) 105-115.

Engelsman, Steven, *"Dutch Museums go private"*, Museum International 48-4 (1996) 49-53.

Hoeven, Quirine van der, *De grens als spiegel: een vergelijking van het cultuurbestel in Nederland en Vlaanderen* 2005

LIJST MET AFKORTINGEN

AB	Algemeen bestuur
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
BMO	Bureau Managementontwikkeling en -Ondersteuning
CL	Centraal Laboratorium voor Onderzoek van voorwerpen van kunst en wetenschap
CRM	Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappij
DB	Dagelijks bestuur
DBC	Directie Beleidszaken Cultuurbeheer
DCE	Directie Cultureel Erfgoed
DGCZ	Directeur-generaal culturele zaken

FEA	Financieel Economische Aangelegenheden
HDCB	Hoofddirecteur cultuurbeheer
ICN	Instituut Collectie Nederland
ICOM	International Council of Museums
IO	Instellingenoverleg
NMV	Nederlandse Museumvereniging
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OEVeR	Onderzoek Externe Verzelfstandiging Rijksmusea
OR	Opleiding Restauratoren
MMA	Musea, Monumenten en Archieven
PMZ	Projectbureau Maximale Zelfstandigheid
POZ	Projectgroep personele en organisatorische zaken
RBK	Rijksdienst Beeldende Kunst
RCE	Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
RGD	Rijksgebouwendienst
RKD	Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie
RMO	Rijksmuseum van Oudheden
RvT	Raad van Toezicht
VRM	Vereniging van Rijksgesubsidieerde Musea
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
WVC	Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur